

„Sok megbízatásunk van számodra Urunk, a pápa részéről.“ Mikor a tribun ezt meghallotta, rikácsoló hangon így kiáltott: „Ugyan miféle megbízatások?“ A legátus az ingerült válasza elhallgatott és magába fojtotta a megbízatások előadását.“ Cola di Rienzo pedig sarkon fordult és, bár maga most már Rómában maradt, mert észrevette, hogy hatalmát itt fenyegeti a legnagyobb veszély, folytatta a harcot Marino ellen. Célját elérte: a bibornok sietett személyét Montefiasconeban, a Patrimonium székvárosában biztonságba helyezni.

VI. Kelemen november eleji rendeleteiben ez események hatása alatt mind kményebb jelzőkkel illeti volt kegyeltjét, hűtlenné vált rektorát. Béliál fia, sátán fajzata... repülnek ellene a haragos kifakadások. Marinoba, Rainaldo és Giordano Orsinihez, ellentállásra biztató levél megy tőle. Bertrand de Deux és a Patrimonium rektora parancsot vesznek, hogy fegyveres segítségben részesítsék őket. Most már rohamosan közeledik a „pártütő“-re mérendő utolsó csapás órája. A pápa november 13-án meghagyja legátusának, hogy egyházi javak bitorlása miatt indítson hivatalos eljárást Cola di Rienzo ellen. Mit sem használ, hogy a rektor november 20-i Porta San Lorenzo-i győzelme után a Szűz Máriának ajánlja fel az Ara-coeliben a koronát és jogart, melynek viselése annyi kifogás és gáncs tárgya volt, s hogy ezentúl igyekszik magát hú sáfárnak mutatni.

XIII. A világ szerelmese.

Cola di Rienzo megbuktatását nemcsak Itália egyesítésére és a császárválasztásra vonatkozó tervei, hanem különösen az utóbbi hónapokban megeléknült külpolitikai tevékenysége is erősen sürgette. Mindjárt uralomrajutása után atyja barátját, Onufrius de Ilpernis lovagot küldte Bajor Lajoshoz s egyben írt a francia és angol királyoknak is, hogy „békét teremtsen a világban“. Augusztus 1-én aztán a „Zelator Italie“ mellett az „Amator Orbis“ címet is felvette, mi programot jelentett; azt, hogy Európa és a világ népeinek egyesítésére törekszik egy augustusi birodalom keretében és a béke jegyében. Kardvágásai a világ három része felé is e programját érzékeltették jelképesen. Ily irányú tevékenységre és szándékának megvalósítására Nagy Lajos királyunk nápolyi hadjárata látszott alkalmat és lehetőséget kínálni.

Anjou Róbert nápolyi királynak 1343 januárjában bekövetkezett halála óta, mint ismeretes, az ifjú magyar uralkodó ugyanis hasztalan követelte a pápától, hogy nejével, Johannával együtt Endre királyfit is koronázzák Nápoly királyává. Anyjuknak, a magyar királyasszonynak Nápolyban 1343 júniusában tett személyes látogatása, melynek folyamán Rómában is megfordult, sem hozott döntést. A király követei 45.000 ezüstmárka felajánlásával ugyan végül kieszközölték a kuria kedvező határozatát, de Endrét 1345 szeptember 18-án Aversában megölték. Nagy Lajos elkeseredett elégedetlenségét fokozta a következő években még az, hogy hiába követelte VI. Kelemen pápától a bűnösök és a cinkos feleség megbüntetését. Johanna rokona, VI. Fülöp francia király támogatásával

mindég újból kisiklott a pápai igazságszolgáltatás kezei közül. IV. Károly ugyan apósa volt Nagy Lajosnak, de ő is a francia király és a pápa táborába tartozott. A magyar királynak tehát oda kellett fordulnia, honnan hathatós támogatást remélhetett a pápával szemben. Ezt meg is tette. Osztrák rokonai útján mindenekelőtt érintkezést keresett a kiátkozott Bajor Lajos császárral, vele szövetségbe lépett és egyezségük megpecsételésére öccsét, István herceget eljegyezte a császár leányával, mi a pápa megbotránkozott tiltakozását váltotta ki. Egyben VI. Fülöp semlegesítésére Siegfried garammeléki szent domokosrendi apátot III. Edvárd angol királyhoz küldte követségbe, legjobb diplomatái pedig végigjárták az északolasz kis államok tirannusait, hogy nápolyi bosszúhadjáratának útját előkészítsék.

1347 júniusában, tehát nem sokkal Cola di Rienzo hatalomátvétele után a király egy előcsapata Kont Miklós pohárnok parancsnoksága alatt a Rómától mintegy kétnapi lovaglásra nápolyi területen fekvő Aquila alá érkezett, melynek kapuit Lallo Campanesco városkapitány megnyitotta előtte. Jelenléte római területen is visszhangra talált. A campagnai rektor testvére, aki mint elbeszéltük, a gaetaiak által segítségül hívott Cola di Rienzoval állott ellenségeskedésben, Nagy Lajos pártjára állott és négy bandiera lovassággal a magyar sereghez sietett. Július elején Kont Miklós arról érdeklődött a tribunnál, vajjon megengedné-e, hogy római területen ura számára lovasokat toborozzon. E katonai együttműködésre irányuló javaslatot később magyar részről így fogalmazták-meg: „a tribun 500 magyar lovast kap kölcsön ott, amikor és ahányszor akarja, ha Rómában ezer lovas felfogadását engedélyezi.” Cola di Rienzo azonban kénytelen volt kezdetben e kérdéssel szemben tartózkodó álláspontra helyezkedni, egyrészt, mert tudta, hogy Nagy Lajos VI. Kelemen akarata, sőt határozott tilalma ellenére készül hadjáratára, másrészt mert azok a feudális nemesek, akik a magyar királyt támogatták — a campagnai rektor fivére, Nicola Gaetani fondii gróf, Giovanni Pipino minorbinoi gróf és altamurai örgróf, kinek budai tartózkodásáról megemlékeztünk —, valamennyien esküdt ellenségei voltak. Ezért hát követeket küldött Kont Miklóshoz Aquilába, akiket ott „nagy tisztességgel és szeretettel fogadtak”, s békebíróul ajánlkozott a magyar király és nápolyi Johanna ügyében. Kont Miklós az ajánlatot el is fogadta s fegyvernynyugvást rendelt mindaddig, míg a tribun megbízottjai megjárják Nápolyt. Johanna azonban elutasította a közvetítést. Hildebrand páduai püspök július végén arról értesít, hogy a követek üres kézzel tértek vissza. Mindazonáltal a tribun nem nyugodott és Róma a következő napokban élénk diplomáciai tárgyalások középpontjává lett. Még július végén Bajor Lajostól követség jött, melynek célja valószínűleg nem csak ama kérdés tolmácsolása volt, hogy Cola di Rienzo járjon közbe a pápánál az egyházi átok alól való feloldozás érdekében (Vita I. 22). Avignoni értesülés szerint a tribun viszonzásul két követet küldött volna Münchenbe. Ezek Bajor Lajost császárnak szólították, szövetséget ajánlottak neki s egyik fiát a nápolyi királlyal kínálták meg állítólag.

Alig zajlott le lovaggá ütésének és a zászlóadományozásnak ünnepe, augusztus 4-én díszes küldöttség érkezett Budáról Rómába. Katonai szövetséget ajánlott. Cola di Rienzo, ha hihetünk VI. Kelemenhez írott jelentésének, még mindég igyekezett „*a lehetőség szerint Johanna pártját fogni*“. De a két „igen előkelő“ magyar főúr, akinek zöld bársonyból és posztóból volt a mentéje; azt is kérte, hogy „*a római nép útján a tribun gondoskodjék arról, hogy a bárók által felakasztott Endre apuliai király halála megbosszultassék*“. Mikor a megbízatásuk a pápai rektor értésére esett, a nagyteremben ép törvénynapra összegyűlt nép elé vezette őket, fejére tette a tribuni koronát, jobb kezébe fogta az ezüst országhalmát és a király üzenetének meghallgatása után a zsoltár szavaival kiáltott fel: „*Itélkezni fogok az igazság jegyében a földkerekség fölött!*“ Szónoklata, úgy látszik nem akarván sérteni a pápa érzékenységet, csak általánoságok között mozgott, de ugyanakkor egy bíborosnak, aki bizonyos tetteit bírálta, azzal vágott vissza, hogy jobb lenne, ha András herceg meggyilkoltatásának körülményeit vizsgáltatná ki s a bűnösök megbüntetéséről gondoskodnék.

Aztán Johannától is érkezett követség, mely a tribun felesége számára ötszáz aranyforintot és ékszereket hozott ajándékba. A szónokló Landulf amalfii érsek a Makabeusok VIII. könyvének 17. versével kezdte beszédét: „*És követeket küldtél Rómába a barátság megültetésére.*“ Aztán sok hízlegés közt arra kérte a tribunt, segítse Johannát Nagy Lajos fenyegető támadása ellen. De Cola di Rienzo gyorsan feltalálta magát és, kitűnően ismervén a bibliát, azzal a citátum-sorral felelt, mely a rómaiak válaszáat tartalmazta a makabeusoknak (VIII. 23): „*Távol legyen tőlünk fegyver és kard. Szárazon és tengeren legyen béke!*“ A tudós érsek ugyancsak meglepődött szentírási szövegekben való jártasságán.

Tarantoi Lajostól, a királynő új férjétől és Durazzoi Károlytól is jöttek küldöttek. Talán az angol király október közepén érkezett üzenete és a francia fejedelem levele, mely már Cola di Rienzo bukása után jött csak meg Rómába, szintén a nápolyi ügygel állt összefüggésben. A tribun komoly törekvését, hogy békét közvetítsen Nagy Lajos és Nápolyi Johanna között, mutatja az is, hogy mindkét fél jogi képviselőit Rómába kérte s ezek ítélőszéke előtt kifejtették álláspontjukat. A kísérlet ugyan nem sikerült, de lehetetlen Cola di Rienzo törekvéseiben egy új európai, sőt világbéke szövegét meg nem hallanunk.

Csak mikor szeptembertől kezdve folytonosan a pápa határozott ellenséges magatartásába ütközik, kezd a Nagy Lajossal való szövetség gondolatával komolyan foglalkozni. Kapóra jött ezért számára, hogy október elején újabb követek érkeztek hozzá Budáról, akik három dolgot kértek tőle és a római néptől. Először: A tribun és Róma, az egész világ közös hazája, szolgáltassanak igazságot az ártatlan Endre király gyászos haláláért és bélyegezzék meg ítéletükkel a gaztett elkövetőit. Másodszor: mivel mind maga a király, mind ősei mindég hívek voltak a római anyaszentegyházhoz és hű barátai voltak a római népnek, fogadja el ő és a római nép örök barátságát és szövetségét. Ígéri, hogy azt akarja és tagadja, mit a ró-

mai nép akar és tagad. Harmadszor: Az általa és a római nép által hozott ama határozat ellenére, mely megtiltotta, hogy idegen sereg olasz földre lépjen, a római nép engedje meg neki az átvonulást. A városnak, tartománya földjeinek, a római nép jóakaróinak és barátainak dolgait nem fogja semmi újítással megbolygatni. — Giovanni Villani (XII. 105.) úgy tudja, hogy a római nép a tribun javaslatára valóban szövetségébe is fogadta a magyar királyt.

A minden oldalról szorongatott tribun elméjében bizonyára megvillant az a gondolat, hogy Nagy Lajos útján Bajor Lajossal és az angol királlyal olyan európai koalíciót kovácsolhat össze, melynek segítségével Róma népe dacolhat a pápa haragjával. Ezért siet írni Firenzének, Perugiának és Sienának, hogy biztosítsa a magyar sereg szabad átvonulását e városok területén. Allítólag egy háromszáz magyar lovashól álló segélycsapat meg is érkezett volna Rómába, de semmi nyom nincsen arra, hogy ez Marino ostromában részt vett volna; azt is csak egy krónika kevésbé megbízható értesülése állítja, hogy a Porta San Lorenzo-i ütközetben jelen lett volna.

A pápa természetesen minden eszközzel küzdött e szövetség létrejötte ellen, amelyre való törekvésnek a vádja Cola di Rienzo bűnlajstromát gyarapítja. Egy pillanatra ugyan még arra is kapható, hogy legátusa útján a tribunt rábeszélje, kössön Johannával szövetséget. De, mikor október elején Bajor Lajos, a római rektor titkos szövetségese, egy vadászszerencsétlenség áldozatává lett, VI. Kelemen Róma-ellenes álláspontja mind jobban megmerevedett. November 20-án Petrarca, kinek helyzetét Rienzo iránt nyíltan hangoztatott barátsága mindinkább kényessé tette Avignonban, elutazott párizsi házába, s azt a megbízatást kapta, bírja rá Mastino della Scala veronai fejedelmet, hogy Nagy Lajost ne bocsássa keresztül területén. Már 22-én „*ex itinere*” ír a költő a Cola di Rienzoval ellenséges viszonyban álló Laelius-barátjának, panaszkodva, hogy három éjszaka nem aludt a tribun sorsa miatt való aggodalmában. Genovából 29-én aztán szakító levelet ír neki. Ez az egyedüli Cola di Rienzohoz intézett levele, melyet „*Familiars*” címen később közrebocsájtott levélgyűjteményébe felvett. A címzettenek nevének elhallgatásával kiadott „*Sine nomine*” episztola-kötetébe is csak az 1343-i megismerkedésükről szóló első, a követének bántalmazása ellen kikelő szeptember elejei és figyelmeztetésekkel, meg bírálattal teli szeptember végi levele kapott helyet, míg a többi négyet csak a két tanítványa, Benintendi da Ravennani és Paolo di Bernardo által Petrarca halála után összegyűjtött és először Velencében 1501-ben *Variae* címen megjelent gyűjteményben találjuk meg. Abban az írásában, melyet azért szerepeltet a „*Familiars*”-ben, hogy belőle ítélje meg az utókor viszonyát Cola di Rienzohoz, azt is szemére veti a tribunnak, hogy Itália érdekei ellen idegen, barbár királlyal szövetkezett. Ugyanennek az „idegen, barbár király”-nak VI. Kelemen, IV. Károly közvetítésével, a következőket izeni: „*Légátusától tudja, hogy Nicolaus, aki sok polgár- és honfitársát igazságtalan és gonosz cselekedeteivel maga ellen ingerelte, azt reméli, hogy Krisztusban szeretett Lajos fiunkban, Magyarország felséges királyában és seregében az egyház, va-*

lamint Róma és Itália nemesei, nekünk kedves fiaink ellen, akik e vészthozó emberrel szemben hívek maradtak az ekléziához, segítséget és támogatást fog találni. Gondold meg fiam, milyen gyalázat lenne az egyháza, ha az a király, aki az anyaszentegyház hű fia, üldözöjének nyújtana segédkezet..."

De ekkor, december 7-én Nagy Lajos már elindult Budáról és olasz területen állt seregével. Erthető hát, miért sürgeti a pápa oly nagyon Bertrand de Deuxt, hogy járjon el a tribun ellen. Meg kellett őt minden áron buktatni még Nagy Lajosnak Aquilába érkezése előtt, mert a tervezett szövetség, ha létre jön, nagyon veszedelemmé válhatott volna.

XIV. A bukás.

December 7-én írott levelében a pápa IV. Károly császárnak hírül adja, hogy a császári méltóságra törő Cola di Rienzo ellen eljár és felkéri, tartsa vissza minden eszközzel a magyar királyt a tribun támogatásától, mert annak nem a király becsülete, hanem csak saját aljas egyéni érdeke lebeg szeme előtt.

A tribun ekkor már a csapások egész sora riasztotta fel erőszakkal álmvilágából. Október 11-én meghalt Bajor Lajos, akinek a támogatására császári terveiben számíthatott. Aztán visszaérkeztek az olasz városokhoz és udvarokhoz küldött követei és azt jelentették, hogy Itália egyesítésére törekvő tervei mindenütt visszautasításra találtak: tirannusok és városállamok nem hajlandók függetlenségükről és szabadságukról lemondani. Cola di Rienzo arról is kapott hírt, hogy pápai kiküldöttek jelentkeznek az egyes városok vezetésénél, így Sienában a nyolcak tanácsa előtt, s ellene, mint az egyház ellensége ellen, segítséget kérnek. Hasonló tartalmú leveleket kaptak Firenze, Perugia, Narni, Pisa, Vitebro, Gubbio, Arezzo, Spoleto, Rieti, Orvieto, Pistoia. Egyben a tribun legbensőbb párthíveihez, — így Angelo Malabranca kancellárhoz — figyelmeztetés érkezett, hogy őrizkedjenek a hűtlen rektor támogatásától, hagyják őt cserben és segítsék elő Bertrand de Deux legátus munkáját; a nemesek közül pedig azok, akik régebbi magatartásuk miatt egyházi átok alatt álltak, mint Sciarra Colonna és Luca Savelli, bocsánatot és feloldozást nyervén, a pápa hívei közé szegődtek. Hogy az eddig teljes visszavonultságban élő Luca Savelli esetében ez milyen jelentőséggel bírt, mindjárt meglátjuk. Végül a pápa Róma népéhez is intézett levelet a tribun ellen, akit Lucifer küldöttének, Antikrisztus előfutárának, istenkáromlónak, „*bestia monstrosa*”-nak nevez.

Minderről Cola di Rienzo kétségtelenül tudott. Igyekezett is most már simulni a helyzethez és megváltoztatni az Avignomból feléje zúduló ellenszenvet és haragot. Mivel a fővád az volt, hogy egyházi birtokot bitorol, december 2-án visszahívja a patrimoniumi és szabin városokba kinevezett podesztákat. A november 20-i Porta San Lorenzo-i ütközet után leteszi koronáját és jogarát az Aracoeli templomban és elhagyja pompázó címeit, míg végre a „*tribunus augustus*” aláírás is az egyszerű „*Miles (lovag) et rector pro Domino Nostro Papa*”-ba változik. Az álmodó egyszerre reálpolitikussá sze-